

ביאורים על הגדה של פסח

מאת

הרה"ג ר' יושע גרינוואלד שליט"א
חבר בי דינא איגוד הרבנים ד'אמריקא

ניסן, תש"פ

RABBINICAL ALLIANCE OF AMERICA
איגוד הרבנים ד'אמריקא

Office: 305 Church Avenue

Mail: PO Box 190234

Brooklyn, NY 11219-0234

ביאורים על הגדה של פסח

עבדים היינו – צ"ב איך הוי זה תי' לקושיות המה נשתנה. וביאר השבלי הלקט שאין זה תשובה רק על היסיבה, שיצאנו מעבדות לחירות והיסיבה היא סימן לבני חורין ולפי שהיא זקוקה לכל השאלות משיבין עליה תחילה ותשובות השאלות האחרות בסוף ההגדה רבן גמליאל הי' אומר כל שלא אמר וכו' ". אבל הכל בו ואבודרהם ביארו שאנו משיבים כאן גם על מצה ומרור, "שאנו אוכלים מצה ומרור כאשר אכלו אבותינו". אבל צ"ב איפה מתרצים הקושי' על הטבילות.

וז"ל המהרי"ל "הק' מהר"י סג"ל הא דאמרי' טיבול ראשון למען ישאלו תינוקות וכששואל מה נשתנה וכו' היאך משיבין לו עבדים היינו והא הטיבול אתא בשביל (הנס) [נדצ"ל שישאלו] ואמר שנראה לו דהכי פי' דאנחנו מדמינן את עצמינו כבני חורין מפני הנס ועוד טיבול ראשון אתא לגרר לבו לאכול מצה לתיאבון", ע"כ. ועי"ש מה שכתב עוד בשם רבינו שמחה.

והמעשה ניסים ביאר, שבאנו לומר, שאנו מחוייבים לקיים מצוותיו אפי' אם הם עלומי טעם, כי כדאי היא היציאה שנקבל גזרותיו וחוקיו אף אם הם עלומי טעם. וכן מבואר מדברי האבן עזרא פ' יתרו עה"פ אנכי ה' אלקיך ד"ה והנה, עיי"ש.

* * *

מעשה בר"א ור"י וראב"ע וכו' עד שבאו תלמידיהם ואמרו וכו' – הנה יש לעיין למה הוצרכו להפסיק מחמת **שהתחיל הזמן של קריא"ש**.

ונראה לבאר בכמה אנפי, א) דאיתא בתלמידי רבינו יונה עמ"ס ברכות (דף ד: בדפי הרי"ף) שיש הידור לכתחילה לקרות קריא"ש בשעת נץ, והידור זו למי שנזהר בו דוחה שאר הידורים, למשל מותר לקרות כשהוא תוך המקוה אע"פ שאין זה לכתחילה, מ"מ עדיף לעשות כן כדי לקרות בשעת נץ ממש, וא"כ י"ל שהם הפסיקו כדי לומר קריאת שמע בשעת נץ ממש.

ב) עיין בהגדה של פסח 'זבח פסח' שמבאר שהפסיקו בדוקא כשהתחיל זמן קריאת שמע שלא יאמרו שמצות סיפור זמנה גם ביום או שאר טעותים עיי"ש.

והנה ז"ל השבלי הלקט "בא להודיענו שאלמלא קר"ש שהיא מצוה עוברת לא היו נמנעין מלספר ביציא"מ", ע"כ. והנה לפי דבריו צ"ב עוד, שהלא אם כבר היגיע זמן קר"ש א"כ כבר אזלא זמן סיפור יציא"מ, שהרי זמן סיפור יציא"מ הוא רק בזמן שמצה ומרור מונחין לפניך, וזמן מצוות מצה ומרור הוא רק בלילה, ואם כבר היגיע זמן קר"ש, דהיינו זמן מה אחר עלות השחר, וודאי שכבר אזלא זמן סיפור יציא"מ, וא"כ איך קאמר שאלמלא מצוה עוברת לא היו נמנעין מלספר ביציא"מ?

ביאורים על הגדה של פסח

הנה ראיתי בפ"י זבח פסח על הגדה של פסח שביאר שתנאים אלו סברי שכמו שמצות קריאת שמע בדיעבד הוא עד נץ, כמו כן מצות סיפור יצא"מ הוא עד נץ, ולכן לא הפסיקו רק כשהוצרכו לקרות קריא"ש מעט קודם נץ. אמנם ביאור זה אינו מספיק לבאר דברי השבלי הלקט שכתב שלולא מצות קריא"ש שהיא מצוה עוברת היו ממשיכים, ודו"ק.

ונראה ליישב ורק שצריך להקדים. דהנה דרשו חז"ל בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, ונראה שבאמת יש להסתפק האם דרשה זו דין זמן המצוה, שזמנו של מצות סיפור יצא"מ הוא רק בליל חמשה עשר בניסן כיון שאז יש לו מצה ומרור מונחים לפניו, או דילמא, הוי רק תנאי במצוה שא"א לו לקיים המצוה אא"כ יש מצה ומרור של מצוה מונחים לפניו. ונראה להביא ראיה לצד השני מסוגי' דפסחים דף קטז: דאיתא התם שאם מצה בזה"ז דרבנן אז אמרי' שהחיוב סיפור יצא"מ בזה"ז הוא רק דרבנן, ולכאן' למה יהיו תלויים זה בזה, ולפי צד השני של חקירה הנ"ל ניחא דכיון שצריך מצת מצוה לפניו כדי לקיים מצות סיפור וזה א"א בזה"ז לפי האי מ"ד לכן א"א שחייב בסיפור מה"ת בזה"ז. ועוד ראיה לזה שהרי מבואר מהסוגי' שם, שיש הו"א שבעבור זה ממעט סומא והרשב"ם ביאר שהדרשה הוא דמדכתיב זה משמע שיכירוהו בראיית העין, ואח"כ מסיק הגמ' דלא דרשינן כן למעט סומא וביאר המאירי משום "שמ"מ מצה ומרור לפניו ויכול ליטלם ולהגביהם", והנה מדהוצרך לו לבאר שאפ"ל לגבי סומא סוף כל סוף מיקרי מונח לפניו, מבואר מזה שסובר שמונחים לפניו הוא תנאי במצות סיפור ולא זמן, דאילו הוי דין זמן אין ספק בזה שהזמן שוה לסומא. אולם מתוס' במס' פסחים דף קי"ד ד"ה הביאו לפניו מבואר, שסובר שבעבור זה לא הוי תנאי אלא זמן, שהרי כתבו תוס' התם שאי"צ מצה ומרור לפניו רק כשאומר מצה זו מרור זה, וגם אז לא הוי רק משום דין לחם עוני.

והנה שיטת רבינו פרץ (המובא באבודרהם) הוא, שבזכירת יצא"מ לבד יוצא החיוב מצות סיפור, וצ"ע דא"כ איך אמרי' שכל המרבה לספר הרי זה משובח הרי כבר קיים מצותו ומה מוסיף בזה כשמרבה לספר? ונראה שהישוב האמיתי לזה, הוא, שאע"פ שיצא יד"ח ע"י הזכרה לבד, מ"מ כל זמן שאינו מפסיק מלדבר אודות יצא"מ עדין לא נגמרה המעשה סיפור, וכולו מיקרי חלק מסיפור של מצוה. ואפשר, שהדין כל המרבה לספר הרי זה משובח זהו דין הידור מצוה במעשה המצוה שנאמרה בכל המצוות (עיין ח"י גרי"ז על הרמב"ם הל' חנוכה), ורק שלא נאמרה בזה שיעור שלישי כיון שאינו צריך לחסר מממונו כדי לקיימו.¹

¹ עיין ברכת אברהם עמ"ס פסחים שביאר בזה, הזמן של עד שתחטפנו שינה.

ביאורים על הגדה של פסח

ונראה שאפשר לומר שהדין תנאי שצריך מצה ומרור לפניו כדי לקיים מצות סיפור, היינו רק בתחילת הסיפור, שתנאי זה הוא רק כדי שיחול על סיפורו שם מצות סיפור, אבל מכיון שחל עליו שם מצות סיפור יכול להמשיך ולספר גם אחר שכבר אינם מונחים לפניו עד שמסיח דעת מן המצוה דומה לדברי הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ח"א סי' ל"ו). ועיין עוד שם בברכת אברהם שביאר שזהו הדין של סיפור יציא"מ עד שתחטפינו שינה. ואפשר שאפ"ל ביום טו' ניסן יכול להמשיך בסיפור ויהא עליו דין מצות סיפור. ונראה שזהו מה שסובר השבלי הלקט. ויתכן לומר שאעפ"כ א"א לקיים מצות סיפור ביום ט"ז ניסן, ואפ"ל אם הי' ממשיך מליל ט"ו, דאפשר לומר ש"ביום ההוא" ממעט ט"ז ניסן.

עיין עוד ס' שו"ת מקדש ישראל, פסח, סי' תמ"ג.

* * *

אמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי וכו' – צ"ב איך שייך זה לסיפור יציא"מ, ויש גורסים אמר להם ראב"ע וכו' ולגירסתם אמר להם ראב"ע כן באותו לילה שהיו מסובין בבני ברק, ולגירסתם נמי צ"ב איך הוי זה חלק ממצות סיפור יציא"מ, שבוודאי לא היו לומדים רק דברים שמקיימים בהם מצות סיפור יציא"מ. והאבודרהם כתב וז"ל "וא"ת נזכור ביום שנא' למען תזכור את יום צאתך וגו' אך בלילה לא מצינו זכירה לכך דורש עתה ימי חיך הימים כל להביא הלילות", עכ"ל. וכ"כ הכל בו והוסיף וז"ל "ועוד שעקר הגאולה ביום", ע"כ. ודבריהם צ"ב, דמאי נפק"מ אם לא מצינו זכירת יציא"מ בלילות, הא אעפ"כ יש מצות סיפור יציא"מ הנלמד מוהגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה וגו' דדרשינן מיני' לקמן בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחין לפניך דהיינו בלילה. ונראה דצ"ל שלשיטתם אי לאו דמצינו זכירת יציא"מ בלילות לא הוה דרשינן בעבור זה לגלות על זמן המצוה, ורק הוה מחייבין לי' להביא בשעת סיפור מצה ומרור (שלא בשעת קיום מצותן וכמו כן מצינו ברש"י (פסחים דף לו.) שכתב על הא דאמר הגמ' לחם עוני שעונין עליו דבריהם הרבה, פרש"י "שאומרים ההגדה וגומרים עליו ההלל", אע"פ שגמר ההלל שאנו אומרים הוא רק אחר שאכלנו מצה ואין לנו שום קיום מצוה בו עוד) כדי לומר עליהן, בעבור זה". [ואי גרסינן אמר להם ראב"ע, שראב"ע הוצטרך לומר להם באותו לילה המקור שיש חיוב סיפור יציא"מ בלילה, אז אפשר לפרש דהני תנאים, אידך דרשה לא שמיעא להו.]

ומהא דס"ל להני ראשונים שמצות סיפור יציא"מ תלוי במצות זכירת יציא"מ אפשר ליישב הרמב"ם והחינוך, דהנה הרבה מקשים על הרמב"ם למה לא מנה מצות זכירת יציא"מ? ולפי הנ"ל יש פתח לומר שמצות זכירת יציא"מ ומצות סיפור יציא"מ הם שני חלקים ממצוה אחת, אלא, שבליל פסח המצוה

ביאורים על הגדה של פסח

באריכות ודרך סיפור, וכל השנה דרך קצרה ודרך זכירה, ואינם נמנים רק למצות עשה אחת. והנה הרמב"ם בספה"מ בסוף מנין העשין כתב שמצוה קנ"ז נשים חייבות בה. והמנחה חדשה (ועכשיו נדפס במקומו במנחת חינוך מכון ירושלים- מצוה כ"א אות י"א) למד מזה שס"ל להרמב"ם שנשים חייבות בסיפור יציא"מ, ולפי הנ"ל אין ראי' דאיכא למימר שס"ל להרמב"ם שרק החלק של מצות זכירה שייכת גם לנשים אבל החלק של סיפור שייכת רק לנשים.

והנה המעשה ניסים ביאר באו"א. והוא ביאר שכוונת בעל ההגדה לומר שיש ראי' מדברי בן זומא דבעינן סיפור מעלי' בליל זה ולא סגי בדיבור אחד לבד, דאי סגי בדיבור אחד, א"כ במה יצא זה מכל הלילות דהא בכל לילה בעינן זכירה.

* * *

ברוך המקום ברוך הוא וכו' – וז"ל השבלי הלקט "י"מ לפי שרצו לדרוש מקראות הללו הכתובים ארבעה בנים מתחיל בברכות התורה וכן פירש רבינו ישעי' זצ"ל התחלת הדרשה היא ומברך תחילה ואח"כ דורש", ע"כ. ולכאור' ביאור דבריו הוא, דהנה מצינו בירושלמי פ"א ה"ה דברכות, שבכרת אהבה רבה מיקרי ברכת התורה (לפי פירוש מבעל ספר חרדים), [ואפי' אם לא מיקרי ברכת התורה מ"מ הלא מצינו שיש לו דין ברכת אהבה רבה]. ונראה דאפשר לפרש שתקנו ברכת התורה לקר"ש משום שהמצוה של קר"ש הוי מצוה לקרות תורה (שאע"פ שוודאי מצוה זו אינה אותו מצוה של לימוד תורה אלא מצוה אחרת מ"מ צורת המצוה היא ללמוד תורה), ומצוה כזה צריכה ברכת התורה, וכמו שמצינו שקריאת התורה צריכה ברכת התורה. ונראה שעל דרך זה ס"ל להני ראשונים שמצות סיפור יציא"מ טעון ברכת התורה. ועי"ש בשבלי הלקט שכתב אח"כ שבאמת הכא בהגדה לא הוי ברכה אמיתי, שהרי אין בו הזכרה ומלכות, והטעם לזה שבאמת הרי יוצא מצוה סיפור יציא"מ בקריאת שמע, ויוצאים נמי החיוב ברכה בברכת קר"ש, אלא שרמזו עלי' אלו ארבע ברכות, [והטעם ארבע ברכות כנגד הארבע פסוקים של חיוב סיפור יציא"מ] עיי"ש.

* * *

אילו הי' שם לא הי' נגאל – הנה צ"ב למה לא הי' נגאל. ואפשר לבאר בכמה אופנים. א) שלא נגאלו בני"י רק בזכות דם פסח ודם מילה, ובן נכר אסור לאכול קרבן פסח, ונמצא שכופר לא היו נותנים לו קרבן פסח ולא הי' זוכה להיגאל. (אמנם באמת זה תלוי אם קרבן פסח הי' זכות להכלל או לכל יחיד ויחיד.)

ביאורים על הגדה של פסח

(ב) ביאר הרה"ג ר' אליהו דוב וואכטפויגל שליט"א (מובא בהגדת אמרי חן) שכפירה הוא שער נ' של טומאה, ומי שהגיע לשער נ' לא הי' אפשר לצאת ממנו לפני קבלת התורה.

(ג) כיון שיש מצוה לאבד הכופר כמבואר ברמב"ם פה"מ על י"ג עיקרים (מובא לעיל), כ"ש שהקב"ה לא הי' גואלו.

(ד) השבלי הלקט כתב משום "שהוא אינו מאמין בגאולה לפיכך אינו ראוי להגאל", ונראה לבאר דבריו על פי דברי הרא"ש עה"ת שכתב שדתן ואבירם נגאלו ואע"פ שהיו רשעים, מ"מ היו מאמינים בגאולה, משא"כ אלו שמתו במכת חושך לא האמינו בגאולה.

* * *

מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו – וזהו התחלת גנות לפי רב. וצ"ב איך הוי זה התחלת גנות של גלות מצרים? עיין ברמב"ם פ"ז ה"ד מהל' חו"מ, וז"ל "וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח, כיצד, מתחיל ומספר שבתחילה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועין אחרי ההבל ורודפין אחר עבודת אלילים, ומסיים בדת האמת שקרבנו המקום לו והבדילנו מהאומות וקרבנו ליחודו וכו' ", ע"כ. ונראה בביאור דבריו שלפי רב מצות סיפור יציא"מ הוא לספר מה שבחר בנו מכל עם, וכמו שאנו אומרים בתפילה "אתה בחרתנו מכל העמים", וביאר הגר"א דקאי על יציא"מ, והתחלת הבחירה הי' באברהם אבינו, וכדכתיב אתה הוא ה' האלקים אשר בחרת בארם והוצאתו מאור כשדים וגו', וכיון שכן, התחלת הגנות, דהיינו איך היינו לפני הבחירה, הוא לספר מה שהי' קודם אברהם אבינו.

והנה הבעל הגדה הביא רא' מן הפסוק "תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים וגו' ", וכפשוטו לא בא להוכיח רק שמתחילה היו אבותינו עובדי ע"ז. אבל לפי הנ"ל יש לבאר שבא להוכיח נמי השבח של ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו, והיינו ממה דכתיב "ואקח את אביכם".

עיין עוד בשבלי הלקט שמבואר מדבריו שהענין להתחיל בגנות לפי רב, הוא לספר סיבת גלות מצרים. ועיין עוד ברלב"ג נחמי' פרק ט' פסוק ז'.

ביאורים על הגדה של פסח

* * *

והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם. – השבלי הלקט והאברבנאל ביארו שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו מכח אותה גזירה של גלויות שנגזרה בברית בין הבתרים, ונמצא לפי דבריהם שהצרות של כל דור ודור הם חלק מהארבע גלויות שנגזרה עלינו, ולפי דבריהם צ"ל שצרת לבן היתה חלק מגלות ראשון [שאנו קוראים גלות מצרים].

והנה ז"ל הרד"ק בפ' לך לך "ואברם הי' מנשב אותם ומפריחם מעליהם רמז לו בזה כי בכל דור ודור אומות העולם עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם בזכות אברהם כמו שנא' ואף גם זאת וגו' לא מאסתים ולא געלתים וגו' ונא' וזכרתי להם ברית ראשונים", עכ"ל. ולפני זה הביא הרד"ק דרשת חז"ל שהעגלה והעז והאיל הם רמזים להארבע גלויות, וא"כ מבואר שנשיבת העיט הוא רמז לגזירה אחרת, דהיינו שחוך ממה שנגזרה עלינו ארבעה גלויות נגזרה ג"כ שהאומות העולם יעמדו עלינו בכל דור ודור לכלותינו. ולפי"ז אי"צ לומר שצרת לבן היתה חלק מגלות הראשון. וכן נראה מדברי האבודרהם וז"ל "כדי להראות השגחתו בישראל מקים להם בכל דור אויבים ומציל אותם מידם", עכ"ל.

הנה הראשונים שהבאתי לעיל מפרשים ש"והיא" קאי על הבטחת ברית בין הבתרים. אבל העיון תפלה מפרש דקאי על ההבטחה שהבטיח הקב"ה ליעקב אבינו "אנכי ארד עמך מצרימה וגו' ". ונכון לציין דברי הבית הלוי עה"ת על אותו פסוק וז"ל "דכאן באה לו ההבטחה הגדולה שבכל ההבטחות שיהי' נקרא שמו על ישראל. והכוונה בזה דלעולם לא יתפרסם שם כיבודו בעולם ע"י מעשה היוצא חוץ מדרך הטבע רק באמצעות צורך ישועתן של ישראל וע"י ישועת ישראל יתפרסם שם כבודו בעולם ע"י מעשה היוצא חוץ מדרך הטבע רק באמצעות צורך ישועתן של ישראל וע"י ישועת ישראל יתפרסם שם כבודו בכל העולם ובכל מעשה ובכל זמן שיהיו ישראל בשפלות חלילה ממילא יהי' גם כבודו בהסתר ובהעלם וכו' וזהו בטחון גמור שלא יאבדו חלילה וכו' ", עכ"ל.

* * *

ביאורים על הגדה של פסח

וישמע ה' את קולינו כמה שנאמר וכו' - עיין ברמב"ן פ' בא (פרק י"ב פסוק מ"ב), שביאר הרמב"ן שאע"פ שלא ה' אפשר שיתבטל המתנה ע"י חטאים, מ"מ לא ה' הבטחה באיזה זמן ייגאלו, שלא ה' נכלל בברית בין הבתרים שיהיו נגאלים בסוף ד' מאות שנה, ויתכן ה' שע"י חטאים ה' מתארך שנת גלותם, ורק ע"י שהקב"ה שמע צעקתינו ה' הגאולה לבסוף בזמנו.

הנה בהא דנקט הרמב"ן לדבר פשוט שהי' ברית מאת הקב"ה שאפי' יחטאו מ"מ באיזה זמן עכ"פ יירשו בנ"י את הארץ, מצינו שהר"י בר יקר (רבו של הרמב"ן) בפירושו להגדה של פסח (ד"ה לפרעה במצרים) מסתפק בזה, וכתב דיש לומר ששבועת הקב"ה ה' על תנאי שיעבדוהו, שאין הקב"ה רגיל לישבע כי אם על תנאי שיעבדוהו וכמו שמצינו בשבועה שנשבע לדוד, וא"נ י"ל שהשבועה עם אברהם אבינו לא היתה על תנאי כמו שבועת המבול שקיימת לעולם ואע"פ שכמה דורות היו רשעים.

* * *

ועשה באלהיהם - הנה יש לעיין מהו הטובה לנו במה שעשה באלהיהם [אע"פ שזה ודאי קידוש שם שמים מ"מ מהו הטובה לנו שבשבילה אנחנו מודים ומשבחים עליה]. העיון תפילה מבאר שזה מראה השגחתו בנו ע"י שנוקם נקמתינו, ואין הנקמה שלימה עד שיכירו המתנקמים שהנקמה לא באה מכח יראתם. ועיין עוד בספר מאורי המועדים. ויש לבאר עוד ע"פ דברי רש"י במס' סוכה דף כט. ברש"י ד"ה אלהיה, דאיתא התם אין לך כל אומה שלוקה שאין אלהיה לוקה עמה ומביא ראי' מפסוק ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים וביאר רש"י שהקב"ה מלקה השר של אותו אומה המליץ בעד אותו אומה כגון סמאל, והנה סמאל הוי נמי קטיגור על בנ"י וזהו חסד גדול שעשה לנו הקב"ה שהכה שרו של מצרים שקטרג על בנ"י. אולם עיין רש"י שמות פרק י"ד פסוק י' ד"ה נוסע אחריהם שהשר של מצרים ה' עדיין קיים ועוזרם בשעת קריעת ים סוף.

ובנה לנו את בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו - הנה מימרא זו תמוה טובא, וכי זו היא תכליתו של בית הבחירה, והלא התכלית הוא השראת השכינה וכדכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם? ונראה ליישב דהנה רש"י בפ' לך לך (פרק ט"ו פסוק ו') כתב וז"ל "ד"א במה אדע לא שאל לו אות אלא אמר לפניו הודיעני איזה זכות יתקיימו בה אמר לו הקב"ה בזכות הקרבנות", עכ"ל. ואיתא בסוף מס' תענית שכל זמן שיקריבו הקרבנות כראוי לא יגלו מן הארץ. ומבואר מזה שזכות הקיום של בנ"י על אדמתם שהיא תכלית של ברית בין הבתרים וגאולת מצרים, שיהיו בנ"י מקיימים את התורה על אדמתם

ביאורים על הגדה של פסח

הקדושה והנבחרת, תלוי בזכות הקרבנות, וזהו האות שמסר לו הקב"ה לאברהם אבינו בשעת ברית בין הבתרים. ונראה שעל זה באנו לשבח בליל הסדר - על שנתן לנו בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו שיש לנו זכות שלא נאבד כל מה שהרווחנו בלילה הזה. ויש להתאים זאת עם מה שביארו הרשב"ץ וזבח פסח (מובאים בהגדה שלמה) שהמעלה של ובנה לנו את בית הבחירה הוא 'שהקדים רפואה למכתם כי אין איש בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא', עיי"ש. ונמצא לפי דברינו שכפרת עוונותינו לא הוי התכלית של בנין בית הבחירה, אלא הוי זכות שיקויים לנו ההבטחות של ברית בין הבתרים.²

* * *

בענין הא שאומרים חד גדי' בסוף הגדה נ"ל לבאר ע"פ מש"כ החיד"א בס' פתח עינים עמ"ס ברכות דף לב. בשם תשובת הגאונים, "שאלמלא הבטחה שהבטיח הקב"ה לישראל להסיר מהם יצה"ר בגאולה העתידה נתמוטטו רגליהם של שונאיהם של ישראל שהרי היצה"ר החריב הבית ראשון ושני אבל כאשר הבטיחנו בוראינו להסיר יצה"ר מקרבינו באסוף גליותינו זו תקותינו ואמונתנו שישראל לבדו נושע תשועת עולמים", עכ"ד. ולפי"ז בליל פסח שתכלית כל סיפור יציא"מ הוא לחזק אותנו באמונת גאולה העתידה כמו שכתבנו כמה פעמים, ולכן מסיימים ברמז זה שאנו בוטחים בהקב"ה שיאסוף גליותינו ויושיענו תשועת עולמים ע"י הריגת מלאך המוות שהוא יצר הרע, ובזה מסיימים כל עבודתנו של לילה זו. [עיין בפירוש הגדה של פסח אור ישרים (מובא בהגדת מגדל עדר) שמלאך המוות זו יצה"ר, ועיי"ש שמביא גמ' לזה].

---

² שוב העירוני שכן ביאר הרשב"א (מובא בס' דברי סופרים על הגדה של פסח). ועיין עוד הגדה של פסח וענפיה ארזי אל.

סימן א'

בענין למה לא תקנו ברכת המצוות על קריאת ההגדה

הנה יש לעיין למה לא תקנו חז"ל ברכת המצוות על מצות קריאת ההגדה, והנה כבר דנו הרבה ראשונים בשאלה זו, ורצוני בזה להעתיק תמצית דבריהם ולבארם בעזה"ת.

א] הנה האבודרהם (בפ"ה ההגדה) ורבינו ירוחם (בנתיב ה' חלק רביעי) הביאו שרבינו פרץ הק' קושי' זו ות"י כי במה שאומר בקידוש זכר ליצא"מ כבר יצא יד"ח.^{4,3} עוד הביאו בשם הרשב"א שתי' שאין לברך על קריאתה מפני שהוא מצוה שאין לה קצבה ידועה ואפי' בדיבור בעלמא שידבר בענין יצא"מ יצא, ורק שכל המרבה הרי זה משובח. ועיין ס' הגדת מעשה ניסים (לר' יעקב מליסא זצ"ל) בפתחה, שתמה על רבינו פרץ והרשב"א, שהלא בוודאי בלילה זה מן התורה סיפור מעל' בעינן ולא יצא בדיבור אחד, דאלת"ה מאי נפק"מ בין מצות סיפוריציא"מ בלילה זה למצות זכירת יצא"מ שבכל לילה ולילה. ונראה ליישב שי' רבינו פרץ והרשב"א, שס"ל שיש חילוק אחר בין מצות זכירה של כל לילה ומצות סיפור, דמצות סיפור צריך להיות באופן של הודאה,⁵ משא"כ מצות זכירה אינו צריך להיות באופן של הודאה, אלא בכל אופן שיזכיר יצא"מ דיו. וגם נראה שבוודאי רבינו פרץ והרשב"א מודים שיש חיוב מדרבנן להתחיל בגנות ולסיים בשבח, ורק דס"ל שעל מצוה דרבנן כזה לא תקנו ברכה, שרק כשעיקר המצוה היא דרבנן כמו נר חנוכה וקריאת מגילה תקנו ברכת המצוות, וכן מצאתי סברא זו בס' מערכי לב (לבעמח"ס חקרי לב) ובעזה"ת אביא דבריו להלן.

ב] הנה בשו"ת בשמים ראש (המיוחס להרא"ש, ס' קצ"ו) תי' שאין מברכין על מצות הגדה משום שכולה קילוסין ושבחות, ולא תקנו חז"ל לברך ברכת המצוות על ברכות ושבחות כמו שלא תקנו לברך על מצות ברכהמ"ז. ויש שהקשו על דבריו מהא שתקנו לברך על קריאת ההלל אע"פ שכולה קילוסין ותשבחות. אמנם נלע"ד ליישב, שהבשמים ראש סובר כהר"ן בס' ערבי פסחים, שכתב שם הר"ן בשם ר' האי גאון ז"ל דהא שאין מברכין ברכה על קריאת הלל שבליילי פסחים, הוא משום שאין קורין אותו בתורת קורין אלא בתורת אומר שירה. ועיין בחי' מרן רי"ז הלוי זצ"ל (הל' חנוכה פ"ג) שמבאר בדבריו שמצות הלל יש בו שני דינים, לפעמים המצוה היא בתורת אומר שירה כמו בליל פסח, והלל כזה לא נתקנה בו ברכה, ולפעמים המצוה היא לקרות הלל מתורת קורין, ואז דינו כמו קריאה ולא דין אמירת שירה, וזהו המצוה של כל הימים שהיחיד גומר בהם את ההלל, והתם נתקנה בו

³ (העירוני ר' י. ב. שי' דלכאו' גם ההמשך הוי מצוה ולמה אין מברכים על ההמשך אפי' אם כבר יצא בקידוש כמו שמברך על יציאת אחר שהוא כבר לבוש בו אם שכח לברך מעיקרא.)

⁴ [יש להעיר, דלכאו' יש להוכיח שהראשונים שתי' שאין מברכים על סיפור מחמת שכבר אמרנו קידוש, בהכרח שהם סוברים שמצות קידוש הוא דוקא בלילה, דאל"כ איך מספיק קידוש לברכת המצות על סיפור, ויש לדחות.]

⁵ [דמה שמזכיר יצא"מ בברכת קידוש זהו נמי באופן של הודאה (עיין ביאורו"ל ס' רע"א סוף ד"ה דאיתקש זכור לשמור)]

ביאורים על הגדה של פסח

ברכה כמו על כל מצוה מד"ס, ולפי"ז יש לבאר שכוונת הבשמים ראש לומר שבכל מקום שהמצוה היא לומר הודאה או שירות ותשבחות, לא תקנו ברכה עליה, אבל המצוה שהיא בתורת קורין שירה, מודה הבשמים ראש שתקנו עליה ברכה, ועל זה לא קמירי כלל. והמעין בבשמים ראש יראה שסברתו הוא, שאין לומר הודאה על הודאה (או שבח על שבח) וכיון שברכה גופא היא הודאה ושבח, אינו בדין שיאמר ברכה על מצות כאלו.

הנה המהר"ל (גבורות ה' פרק ס"ב) תי' שאין מברכין על הגדה כיון שעיקר המצוה היא מחשבת הלב, שצריך להבין מה שאומר, וכיון שהעיקר היא בלב לא שייך ברכה, שלא תקנו ברכה רק על מצוה שעיקר שלה במעשה, והא שתקנו ברכה על מצות ת"ת, היינו משום שמקיים מצוה אפי' באינו מבין מה שאומר, עיי"ש. ונלענ"ד דיש לבאר דבריו, דהא שמצות הגדה עיקרה בלב, היינו משום שעיקרה הלל והודאה, ואם אינו מבין מה שאומר אין זה שבח והודאה, ומשו"ה מעכב הכוונה כאן יותר משאר מצוות כמו הלל וברכה מ"ז.⁶

ג] והרא"ש (בתשובותיו כלל כ"ד סי' ב') תי' שאין חיוב להזכיר יציא"מ בפה כלל בליל פסח, שהתורה רק חייבנו לעשות מעשים אשר על ידם נזכור יציא"מ, ורק אם שואלו בנו, אז מחוייב להגיד לו. והנה כל המעיין בדבריו מתמיה עליו מפסוק שבתורה, דהא כתיב (שמות י"ג ח') והגדת לבנך ביום ההוא לאמור וגו', והתם לא כתב שאלת הבן סמוך לה, וא"כ מוכח שאפי' לא שאלו בנו חייב להגיד לו, וכדאמרי' בהגדה דקאי הפסוק אשאינו יודע לשאול. ועו"ק, דהא מצינו בחז"ל שכל שלא אמר ג' דברים בפסח לא יצא יד"ח, ועוד שמצינו שאפי' כולנו חכמים חייב לספר ביציא"מ. ומצאתי בעזה"ת בס' מערכי לב (לבעהמח"ס חקרי לב, ערך יציא"מ, דרוש ס"ד דף קמו.) שמבאר שסובר הרא"ש שמה"ת אינו מחוייב רק לזכור יציא"מ בלבו ע"י המצוות של הלילה, והא דכתיב בתורה שיש חיוב להגיד לבנו, היינו רק מצות תלמוד תורה ללמד לבנו טעמי המצוות, והרי מצוות ליל פסח הם ככל שאר מצוות שבתורה, שמי שיש לו בן שאינו מבין טעמי המצוות, יש חיוב על האב ללמד לבנו טעמי המצוות מדין תלמוד תורה. ועוד ביאר שם, שבוודאי הרא"ש מודה שיש חיוב מדרבנן לספר יציא"מ באריכות בליל פסח, ולהתחיל בגנות ולסיים בשבח, ולאומרו בדרך שאלה ותשובה, רק שסובר שעל מצוה זו דרבנן ליכא ברכת המצוות מטעם אחר, דלא תקנו ברכת המצוות על מצוות דרבנן רק כשעיקר המצוה דרבנן, כמו נר חנוכה וקריאת המגילה, עיי"ש. אמנם יש להעיר שיש ראשונים שאינם סוברים כן, עיין תוס' מס' פסחים דף ז', לענין הברכה על לולב דקאי על הנענועים שבהלל עיי"ש.

ונלענ"ד שיש מקום לבאר באו"א, שיש לומר, שהשואל (שבתשובת הרא"ש) לא שאל לו למה אין מברכים על החיוב שאנו קורים סיפור יציא"מ, שחיוב זה שאנו קורים סיפור יציא"מ, הנלמד מפסוק

⁶ (אמנם אף לפי מה שביארנו בדבריו מ"מ יש לחלק בין תירוצו ותירוץ של הבשמים ראש, דאף ששניהם שוים בענין יחוד מצוה זו משאר מצוות, מ"מ בטעם שלא שייך ברכה עליו מחולקים הם.)

ביאורים על הגדה של פסח

זכור את היום הזה אשר יצאתם וגו' (כמו שמבואר ברמב"ם), הי' פשוט לשואל שאפשר לקיימו ע"י זכירה בעלמא שיצאנו ממצרים, ועל מצוה כזה אין מברכים כמש"כ האבודרהם בשם הרשב"א. א"נ הי' סובר שהמצוה הוא לשבח את הקב"ה על שיצאנו ממצרים ואין מברכים על המצוות שהמצוה גופא הוא רק לברך ולשבח, כמו שמבואר בבשמים ראש סי' קצ"ו. ורק שאל לו השואל על החיוב לספר לבן, שהחיוב זה הוא חיוב להאריך ולספר כל מה שאירע, ועל זה השיב הרא"ש משום שאין זה הכרחי, רק אם ישאל לו חייב בזה, ומצד מה שמצות פסח מצה ומרור גופא הם לזכור יציא"מ, ביאר הרא"ש, שאין חיוב אפי' להזכירו בפהמקרא דוהגדת לבנך לא היינו יודעים מ"ע בהחלט לכל אדם... עיי"ש.⁷

[ד] הנה השבלי הלקט הביא בשם רבינו ישעיה זצ"ל שתקנו לומר ברוך המקום ברוך הוא בתוך ההגדה במקום ברכת התורה כיון שבאנו לדרוש פסוקים, וכעין זה איתא בתשב"ץ. והנה כפשוטו דבריהם צ"ע, דאיך יתכן לומר שתקנו לומר כאן ברכת התורה, הלא כבר בירך כל אחד ואחד ברכת התורה בבקר, וברכה"ת פוטר כל הת"ת של היום, וא"כ מאי שיאטי' לאמירת הגדה. ונלענ"ד לבאר דבריהם על פי דברי רש"י המובא בתוס' ר"י החסיד, שכשהי' רש"י משכים ללמוד תורה לפני התפילה הי' מברך ברכה"ת לפני לימודו, וכשהי' הולך אח"כ לביהכ"נ הי' חוזר ומברך ברכה"ת, ונתן טעם לדבר שכמו שהקורא בתורה מברך ולא חשיב ברכה לבטלה אע"פ שכבר בירך ברכה"ת קודם שקרא פרשת קורבנות ואיזהו מקומן, ה"ה נמי הכא לא חשיב ברכה לבטלה. והק' עליו תוס' ר"י החסיד שאין הנידון דומה לראי', שבקריאת התורה הברכה היא על מצות קריאה"ת, וכמו שמברך לאחר' נמי, וכן מצינו שתקנו ברכות על קריאת הפטרה, משא"כ בנידון של רש"י הוי כמו מי שמברך ברכה"ת כמה פעמים ביום בלי הפסק בין הברכות. ועיין בס' עמק ברכה (מר' פומרנצ'יק עמ' ה') שמיישב רש"י מקושיית התוס', שרש"י סובר כמו שביאר הגר"ח זצ"ל שברכה"ת היא ברכת השבח, ולכן שפיר סובר רש"י מקריאה"ת, היינו רק להוכיח שמצינו שחז"ל תקנו לברך ברכה זו יותר מפעם אחת ביום, עיי"ש.

אמנם נלענ"ד שאין דבריו נכונים בביאור דברי רש"י, דעיין בס' האורה (דין י"א) שמבואר שם דס"ל לרש"י שהברכה על קריאה"ת הוא ברכת המצוות כמו ברכת התפילין וציצית, ולא רק ברכת השבח, וכתב שם שמה"ט לית בו משום ברכה לבטלה מה שמברך ברכה"ת אע"פ שכבר בירך אהבה רבה, עיי"ש.

---

⁷ (וז"ל הנצי"ב בהגדתו אמרי שפר על הפיסקא אמר ראב"ע "... דבאמת יש להבין מנלן דסיפור יציא"מ הוא מ"ע לכל אדם אפי' בלי שאלת הבן והא דמקרא כתיב והגדת לבנך בעבור זה וגו' משמע דמיירי בבן שא"י לשאול דוקא ולבן הוא דמצוה ועדיין לא למדנו דאפי' בפ"ע מצוה לזכור ולספר וכבר כתב הרמב"ם בהל' חו"מ פ"ו בזה"ל "מ"ע של תורה לספר בנסים ונפלאות וכו' שנא' זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנא' זכור את יום השבת לקדשו ומנין שבליל ט"ו ת"ל והגדת לבנך וגו' בעבור זה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך ואע"פ שאין לו בן אפי' כולנו חכמים גדולים וכו' הרי ביאר לנו רבינו ד).

ביאורים על הגדה של פסח

ולכן נראה לומר, שרש"י הי' מברך ברכה"ת בביהכנ"ס על החיוב דרבנן לומר פ' התמיד, שכמו שתקנו ברכת המצוות על מצות קריאה"ת, כמו"כ תקנו ברכה"מ על קריאת פ' התמיד. וכע"ז מצינו בב"י (סוף סי' מ"ז) שכתב בא' מתירוציו, על הקושי' למה מברכים נשים ברכה"ת, שנשים מברכות ברכה"ת ואע"פ שפטורות ממצות ת"ת, משום שהם קורין פ' התמיד ועל זה מברכים. והראוני ידידי ר' יהודה דורמן שי', שהפמ"ג (א"א סי' מ"ז סעקי"ב) כבר קדמני בביאור זה בדברי רש"י, שגם הוא מפרש שרש"י הי' מברך מחמת קריאת פ' התמיד.

ונלענ"ד שעל פי הנ"ל אפשר לבאר דברי השבלי הלקט והתשב"ץ, דנראה דהני ראשונים סברי שכמו כן תקנו ברכת התורה על מצות הגדה, שהם סוברים שבכל מקום שיש מצוה שצורת המצוה היא ללמוד חלק של תורה, תקנו חז"ל ברכה"ת להיות הברכת המצוות לאותה מצוה, שכמו שתקנו לומר ברכה"ת לפני קריאת פ' התמיד וקריאת שמע וקריאת התורה, כמו כן תקנו לומר ברכה"ת לפני הדרשות של הפוסקים שבהגדה. ולפי"ז נמצא שלכל הפחות על חלק של ההגדה באמת יש ברכת המצוות, לפי כמה ראשונים, ודו"ק.⁸

אמנם כד נעיין עוד בדברי השבלי הלקט והתשב"ץ, נראה שבאמת א"א להשוות שניהם בחזקא מחתה, דחילוק גדול יש ביניהם. שהשבלי הלקט מסיים שם וז"ל ומצות הגדה היא מצות עשה והיתה טעונה ברכה אלא שנפטרת בקריאת שמע והרי קריאת שמע טעונה ברכה לפני ולאחרי' ומתוך חיבתה רמזו עליה אלו ארבעה ברכות ואין טעונין הזכרה ומלכות וכו', עכ"ל. ונראה שכוונתו לומר, שבאמת מצוה הגדה טעונה ברכת המצוות, וברכה שלה היא ברכת התורה, וכמו שביארנו לעיל, אלא שבאמת כבר יצא מצות הגדה בהזכרת יציא"מ שבקריא"ש, ובאמת יצא נמי הברכת המצוות בברכת קריא"ש, שהרי ברכת אהבת עולם נמי ברכת התורה היא, אלא שמ"מ זכר לברכת המצוות תקנו כאן לומר ברוך המקום ברוך הוא וכו'. ובכל אופן, רואים שבאמת סובר שברוך המקום לאו ברכה מעלייתא הוא, רק זכר לברכה. אמנם בתשב"ץ משמע שסובר שברכת התורה מעלייתא היא, (וכן מוכח מדברי הר"י בר יקר) שהרי הביא ראי' מסוגיא דברכת התורה שמבס' ברכות, עיי"ש.

והנה דפי התשב"ץ צריך ליישב איך חשיב אמירה זו כברכה מעלייתא, הא לית בו מלכות, ואולי יש לומר על פי דברי תוס' במס' ברכות דף מ: שכתבו דהא שאומרים בליל שבת הא-ל הקדוש שאין כמוהו, זהו כמו מלכות כיון שאומר שהוא מיוחד, עיי"ש, וא"כ הכא נמי, שהרי הראשונים ביארו שפירושו של מקום היינו הקב"ה, שההוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו וכדכתיב ומתחת זרועות

⁸ שוב מצאתי כן בקובץ ישורון ח"ט באמרי בנימין מר' פאלאר זצ"ל.

ביאורים על הגדה של פסח

עולם, וא"כ הרי אומר שהוא מיוחד וזהו כמו מלכות. עיין עוד מה שביאר הגליוני הש"ס ריש פרק ערבי פסחים למה חשיב ברכה גמורה הא אין בו מלכות.⁹

[ה] הנה כבר הבאנו הא דאיתא בשבלי הלקט, דהא שאין מברכים ברכת המצוות על מצות סיפור יציא"מ הוא משום שכבר קיים המצוה במעריב ושם בירך ברכת קריא"ש [שהוא ברכת התורה וברכת המצוות]. וכעין זה כתב המאירי (מס' ברכות דף י"ב) שאין מברכים על הגדה משום שכבר אמרנו ברכת גאל ישראל. אמנם יש לעורר, איך כתבו שלא תקנו לברך ברכת המצוות מחמת שכבר יצא בתפילת מעריב, הא לכאול מצות סיפור יציא"מ א"א לצאת בזמן של תוס' יו"ט משום שצריך זמן של מצוה ומרור מונחים לפניך, ואילו מעריב שפיר יכול להתפלל בזמן של תוס' יו"ט, ולכן ביאר אחי ר' יצחק איזיק שי' דנראה שכוונתם לומר דכיון שמצות זכירת יציא"מ שייך למצות סיפור יציא"מ, וכבר בירך על המצות זכירה, לכן לא ראו נכון לתקן עוד ברכה על סיפור.

[ו] עוד תי' מצינו בדברי השבלי הלקט שהביא בשם ר' בנימין שברכת גאולה שבסוף מגיד הוי ברכה על הגדה. אמנם לכאול דבריו צריכים ביאור שהרי לכאול ברכה זו לא הוי ברכת המצוות וא"כ מאי קאמר, ונלענ"ד לבאר דבריו ע"פ דברי הבעל המאור במס' ר"ה (דף י: בדפי הרי"ף) שכתב שמדינא דגמ' ליכא ברכת המצוות על תקיעת שופר משום שמלכיות זכרונות ושופרות הוי הברכה דילי', וצ"ב דאיזה ברכת המצוות הוי, ונראה כונתו שכל מצוה שיש ברכה תוך המצוה עצמה לא תקנו חז"ל ברכת המצוות לאותו מצוה, ויש לבאר שזהו הכונה נמי של השבלי הלקט, שסיפור יציא"מ אין לו ברכת המצוות כיון שיש כבר ברכה אחרת בעשיית המצוה.

[ז] המאירי בברכות דף י"ב הביא שיש סוברים שיש לברך ברכת המצוות על מצות סיפור.

[ח] עוד יש ליישב הא שאין ברכה על סיפור יציא"מ, ע"פ דברי שו"ת ערוגת הבושם סי' כ"ז שכתב שכל שאין המעשה מעצמה מוכח דלשם מצוה קעביד, אין מברכים עליו ברכת המצוות, וה"נ כאן בסיפור יציא"מ י"ל שאין המעשה מצד עצמה מוכח דלשם מצוה קעביד.¹⁰

⁹ עוד יש ליישב דכיון שאומר "המקום" הרי זה דומה למי שאומר "המלך" שזה נחשב כמו שם ומלכות, כמבואר בביאור הלכה סי' רי"ד.

¹⁰ ועיין עוד בשפת אמת לפסח (תר"מ ד"ה כל המרבה) שכתב שאין מברכים על מצות סיפור משום שגם אם לא נצטוינו על זאת היתה מוטל עלינו ולא שייך על זה ברכה (נראה כוונתו דלא שייך לומר וציונו). ועיין עוד בספר הליכות שלמה פרק ט' ארחות הלכה מס' 224.

סימן ב'

בענין שתכלית סיפור יציא"מ הוא לחזק אמונתנו

הנה ז"ל הסמ"ק במצוה א' "ובזה תלוי מה שאמרו חכמים (שבת דף ל"א) ששואלין לאדם לאחר מיתה בשעת דינו צפית לישועה והיכן כתיב מצוה זו אלא ש"מ בזה תלוי שכשם שיש לנו להאמין שהוציאנו ממצרים דכתיב אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך וגו' ועל כרחין מאחר שהוא דיבור הכי קאמר כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני הוצאתי אתכם כך אני רוצה שתאמינו בי שאני ה' אלקיכם ואני עתיד לקבץ אתכם ולהושיעכם וכן יושיענו ברחמינו שנית כדכתיב ושב וקבצך מכל העמים וגו', "ע"כ. הנה מבואר שסובר הסמ"ק שהחיוב להאמין בגאולה העתידה היא בכלל מצות אנכי ה' אלקיך והיא נלמדת ממה שהוציאנו ממצרים.¹¹

והנה כעין זה מצינו בכל בו שאחד מהטעמים של מצות סיפור יציא"מ הוא כדי שנאמין בגאולה העתידה וז"ל "וצריך לבאר מה לנו להתחיל בירידת האבות למצרים. ויש לומר כי להודיע כי באברהם ע"י מעשיו הטובים נתן לנו את הארץ וע"י המתנה אמר לו במה אדע ועל זה נגזר על בניו הגלות ע"י מעשינו ונשוב לה' הוא ינחמנו ולא יזיקו לנו עונות אבותיו וכו' "ע"כ.

והנה איתא במדרש תנחומא פ' בשלח שאין הגליות עתידות להגאל אלא בשכר אמנה. ויש לבאר המדרש על פי דברי הגר"א (עיין גר"א ליקוטים בביאור לסבי דבי אתונא) על הא דאיתא במס' יומא "ראשונים שנתגלו עוונם נתגלו קצם אחרונים שלא של נתגלו עוונם לא נתגלו קיצם" שהגר"א מבאר, שהראשונים (בנ"י בימי חרבן בית ראשון), היו מעשיהם הטובים טמונים ועוונותיהם גלויים, אבל מ"מ לבם הי' טוב, והאחרונים להיפך ורחמנא לבא בעי, שהראשונים היו להם אמונה ובטחון בה' רק שחשבו שדי להם בזה, אבל האחרונים אע"פ שבחוץ עשו מעשים טובים בלבם לא היו להם אמונה ובטחון בה', (ע"כ דברי הגר"א. ולפי"ז מובן היטיב דברי המדרש תנחומא שבוודאי כדי לזכות ליגאל מגלות זה, צריכים אנו לתקן החסרון.

ואפשר לפרש שזהו ביאור המדרש "גלתה יהודה מעוני על שאכלו חמץ בפסח דכתיב לחם עוני", והיינו על שביטלו מצות לחם עוני שהוא לחם שעונין עליו דברים הרבה והוא מיכלא דאסוותא למיעל

---

¹¹ נלענ"ד שיש להביא סמך לדברי הסמ"ק מהא דאמרי' במס' שבת דף פח: ואריב"ל כשעלה משה למרום וכו' מה כתב בה אנכי ה' א-לקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים אמר להן למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם, ולכאו' צ"ע איך תולה מצות אנכי בירידה למצרים, הלא עיקר נקודת אנכי הוא האמונה בה', וזה שייך אפי' לא ירדו למצרים, אבל לפי הסמ"ק ניחא, שהרי לפי הסמ"ק חלק ממצות אנכי הוא להאמין שכמו שגאלנו ממצרים כמו כן יגאלנו מגלויות אחרות, וחלק זה של המצוה לא שייך רק לבני אדם שהם בני גלות.

ביאורים על הגדה של פסח

ולמנדע ברזא דמהימנותא. ואפשר שזהו כוונת מאמרם ז"ל בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל, שבזכות האמונה שאנו מתחזקים בו ע"י מצות סיפור יציא"מ ואכילת מצה נזכה לגאולה.

ביאורים על הגדה של פסח

סימן ג'

סיבת גלות מצרים

הנה איתא במס' שבת דף י': "ואמר רבא בר מחסי' אמר ר' חמא בר גור' אמר רב לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר אחיו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו למצרים". ותוס' שם הקשו שלכאן בלא"ה כבר נגזר ועבדום וענו אותם ות' דשמא לא ה' נגזר עליהם עינוי כ"כ אלא ע"י זה. הנה במס' נדרים דף לב. איתא "אמר ר' אבהו אמר ר' אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו, ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים מפני שעשה אנגרי' בת"ח שנא' וירק את חניכיו ילידי ביתו ושמואל אמר מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה שנא' במה אדע כי אירשנה ור' יוחנן אמר שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה שנא' תן לי הנפש והרכוש קח לך", ע"כ.

הנה האבן עזרא בפ' בא, וכן הגר"א בהגהותיו לסדר עולם, כתבו שהברית בין הבתרים ה' אחר שהכה אברהם את המלכים והפרשיות בפרשת לך לך הם כסדרן, והחשבון של ארבע מאות ושלישים שנה, הם משעה שהציל את אברהם מאור כשדים (אבל מלחמת המלכים וברית בין הבתרים אירעו אח"כ), שמשם התחיל הגירות. והנה לפי דבריהם הדרא קושיית תוס' לדוכת'י, דאיך קאמר הגמ' במס' נדרים שסיבת גלות מצרים היתה בשביל אחד משלשה חטאים של אברהם אבינו, והלא מצינו שקודם לכן כבר נגזרה גזירת גלות של ארבע מאות ושלישים שנה? ויש ליישב כמו שכתבו תוס' שה' גזירה של ארבע מאות ושלישים שנה של גלות גם קודם שחטא, ורק שלא ה' נגזר עליהם עינוי כ"כ לולא שחטא. ונמצא לפי"ז שעיקר סיבת גלות מצרים לא היתה בשביל חטא רק מטעם אחר. והנה במס' ברכות דף ה. איתא ג' מתנות טובות ניתנו לישראל וכולן לא ניתנו אלא ע"י יסורין ואלו הן תורה אר"י ועוה"ב, והנחלת יעקב עה"ת ביאר שהיסורין של תורה היינו גלות מצרים. ונראה לומר לפי דבריו שסיבת גלות מצרים היתה כדי שיקבלו יסורים כדי לזכות לקבלת התורה. עיין עוד מהר"ל בס' דברי נגידים עמ' ע"ד שכתב שעיקר גלות מצרים ה' שיתפרסם מצוות ה' ורק שמצא עוון קל לתלות בו. וכע"ז איתא בסידור יעב"ץ בפ' להגדש"פ.

שוב מצאתי השבלי הלקט על הא שאומרים מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו, וז"ל "לפי שהוא צריך להזכיר יציא"מ וירידתן לשעבוד איך ה' והניסים והנפלאות שעשה עמנו בא להודיע כי הכל ה' ממנו מרוב אהבתו אלינו שהרי לאברהם היו כמה בנים ומכולם לא בחר אלא ביצחק וכן ליצחק יעקב ועשו ולא בחר אלא ביעקב כמו שמפרש והולך וגזר עליהן שעבוד מלכות בעולם הזה כדי לזכותן בעולם הבא כמפרש בבראשית רבא בענין בין הבתרים", עכ"ל. אולם הכל בו חולק עליו וז"ל בד"ה מתחילה "ויש לומר כי להודיע כי באברהם ע"י מעשיו הטובים נתן לנו את הארץ וע"י המתנה א"ל במה אדע

ביאורים על הגדה של פסח

ועל זה נגזר על בניו הגלות וכו' " , עי"ש. הרי מבואר מדבריו שסובר שעיקר סיבת גלות מצרים היתה בשביל מה שאמר אברהם במה אדע ודלא כדברי השבלי הלקט.

ביאורים על הגדה של פסח

סימן ד'

חילוקים בין מצות סיפור למצות זכירה

הנה הפמ"ג (בפתיחה כוללת הל' ק"ש סק"ד) הק' מה נשתנה ליל פסח שחייבים במ"ע של סיפור יציא"מ הלא בכל הלילות חייבים ותי' שבכל הלילות סגי בהרהור אבל בליל פסח חייב לומר הסיפור בפה. והנה לפי מה דקיי"ל הרהור לאו כדיבור דמי, לכאו' גם בכל לילה חייב להזכיר בפה. (שוב מצאתי שכבר העיר כן המנחת חינוך מצוה כא').

הנה ידוע שהגר"ח זצ"ל מבריסק הי' מבאר לבניו בשעת עריכת הסדר שיש ג' חילוקים בזה, א' שבכל השנה אינו חייב רק להזכירו לעצמו משא"כ בלילה זה דוקא דרך שאלה ותשובה, ב' שבכל השנה חייב להזכיר רק היציאה לבד ובלילה זה חייב להזכיר כל ההשתלשלות הדברים וגם להתחיל בגנות ולסיים בשבח, ג' שבלילה זה צריך לספר נמי טעמי המצוות כדאמרינן כל שלא אמר ג' דברים אלו לא יצא יד"ח. והגר"ז זצ"ל הוסיף עוד חילוק, שבלילה זה כשעוסק בהל' פסח הרי הוא מקיים נמי מצות סיפור. ושמעתי מת"ח אחד שליט"א שיש להוסיף עוד ג' חילוקים, א' שבמצות סיפור יציא"מ אמרי' כל המרבה לספר הרי זה משבח, ב' שצריך לדרוש פרשת ארמי אובד אבי דוקא, (חוץ מחיוב להתחיל בגנות ולסיים בשבח), ג' שצריך לראות בלילה זה כאילו הוא עצמו יצא ממצרים, והקרית ספר ביאר שזה נכלל במצות סיפור. ויש להוסיף עוד חילוק, שבמצות סיפור צריך מצה ומרור מונחים לפניו, לפי המאירי (כמש"כ לקמן על הפיסקא מעשה בר"א).

עיין הגדה של פסח מנחת אשר שהוסיף עוד נפק"מ, שבמצות זכירת יציא"מ אי"צ רק להזכיר שיצאנו ממצרים משא"כ במצות סיפור צריך לומר שהוציאנו ממצרים דרך נס, וכמבואר ברמב"ם.

והנה רוב החילוקים שהבאנו לעיל, תלויים הם במח' ראשונים, שהרי ר' נטרונאי גאון כתב על מי שאומר ההגדה ומדלג המדרשות שבה "שאי"צ לומר שלא יצא אלא כל מי שעושה כן מין הוא וחלוק לב הוא וכופר בדברי חכמים ובוזה דברי המשנה ותלמוד" (מובא באוצר הגאונים פסחים סי' ר"כ). והמעשה רוקח על הרמב"ם הביא מר' אברהם בן הרמב"ם שיש חיוב לומר כל נוסח ההגדה חוץ מהחמשה עשרה מעלות טובות (ולכן השמיטם הרמב"ם מנוסח הגדה שלו אבל הוא בעצמו באמת הי' אומרם). וז"ל "ואמירת זה מנהגינו ומנהג קדמונינו אבא מארי ז"ל והקודמין לו וחכמי המערב ועם היות שאבא מארי ז"ל לא זכרו בנוסח הגדה שכתב בסוף הל' חו"מ לפי שהוא בלתי מפורסם בכל המדינות ולא הכרחי כמו מה שכתב ע"כ".

ביאורים על הגדה של פסח

אולם מצינו חולקים, דהנה רבינו פרץ [מובא ברבינו ירוחם (נתיב ח' חלק ו') ובאבודרהם], סובר שאין מברכים על קריאת ההגדה לפי שכבר אמרנו בקידוש "זכר ליציאת מצרים", והרשב"א סובר שאין מברכים על הסיפור לפי שאין לה שיעור ידוע, שבדיבור אחד יצא יד"ח, ולמדנו מדבריהם שס"ל שאין חיוב לספר כל הנוסח הגדה.¹²

והנה לעניות דעתי נראה, שהטפל הבאתי ואת העיקר חסרתי, דהנה ז"ל הזהר הקדש (נדפס בכל ההגדות) "פקודא בתר דא לספר בשבחה דיציא"מ דאיהו חיובא על בר נש לאשתעי בהאי שבחא לעלמין. הכי אוקימנא כל בר נש דאשתעי ביציא"מ ובהוא ספור חדי בחדוא זמין איהו למחדי בשכינתא לעלמא דאתי וכו' ", ע"כ. הנה מבואר מדבריו שחיוב סיפור יציא"מ הוא לשמוח על היציאה ולשבח לקב"ה. וכן מפורש ברמב"ם בספר המצוות מצוה קנ"ז וז"ל "וכל מי שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו לנו המצרים מעול וחמס ואיך לקח השם נקמתנו מהם ולהודות לו יתעלה על כל טוב שגמלנו יהי יותר טוב וכו' ", ע"כ. וכ"כ החינוך במצוה כ"א וז"ל "לספר בענין יציא"מ בליל חמשה עשר בניסן כל אחד כפי צחות לשונו ולהלל ולשבח, השם יתברך על כל הנסים שעשה לנו שם וכו' ", ע"כ. ונראה שזהו החילוק העיקרי שיש בין מצות סיפור למצות זכירה. ונראה נמי, שכל הראשונים מודים לחילוק זה ואפי' רבינו פרץ שסובר שיצא יד"ח בקידוש, היינו רק משום שגם שם מזכירו בדרך שבח.

---

¹² שוב מצאתי שכבר העיר כן המנחת חינוך מצוה כ"א.

ביאורים על הגדה של פסח

סימן ה'

בענין הא שאין אנו מברכין ברכת הנהנין על מרור

הנה קיי"ל, שמברך בורא פה"ג על כל כוס וכוס, כשיטת הרי"ף ודלא כהרא"ש והנה הרי"ף כתב שני טעמים שיברך על כוס וכוס, א' דכיון שכל אחד מצוה בפני עצמה יש לו לברך על כל אחד ברכה בפני עצמה, (וביאר הרמב"ן והר"ן שכוונת הרי"ף דכיון שכל אחד הוא מצוה בפני עצמו לכן הוי כנמלך מלשותות כוס שני אחר שתיית כוס ראשון) ב' דכיון שיש הפסק של חובה ביניהם הוי ההפסק היסיח הדעת (וביאר הרמב"ן שהפסקת חובה שמחוייב להפסיק בברכה, ובשעת הברכה א"א לשותות הוי היסיח הדעת).

ועיין סי' תע"ג סעיף ו' ובמשנ"ב סעקנ"ו שאין לברך ברכה אחרונה אחר כרפס אפי' אכל כזית, והטעם הוא משום שהברכה ראשונה שעל הכרפס קאי גם על המרור, וכיון שכן, הברכה מ"ז שפוטר את המרור שבאמצע הסעודה פוטר נמי את הכרפס. ועיי"ש בביאוה"ל שדן, שלכאור' תמוה, למה אין מברכים ברכה ראשונה על המרור כמו שמברכים ברכה ראשונה על כל כוס וכוס, והביא שהביאור הגר"א כתב שחייב לברך ברכה אחרונה על כרפס וברכה חדשה על המרור דכיון שמברכים על כל כוס וכוס משום ההפסק של ההגדה והלל, לכן הוי הפסק לענין המרור נמי. אמנם למעשה מנהגינו כדברי השו"ע, וא"כ צריך לבאר טעם מנהגינו. (וגם בתוס' פסחים דף קג: ד"ה רב אשי, מוכח ששני הדינים, דין ברכה אחרונה שלאחר כרפס, ודין לברך ברכה ראשונה על כל כוס וכוס, תלויים זה בזה.)

ונלענ"ד לבאר שאנו סוברים שסברת הרי"ף, לא הוי כפשוטו שמשום הפסק של חובה הוי היסיח הדעת, אלא רק לענין ד' כוסות הוי היסיח הדעת, שרק משום שיש דין בהארבע כוסות גופייהו שצריך להפסיק ביניהם הוי היסיח הדעת, שבד' כוסות יש דין שאם שתאן בב"א לא יצא, ולכן הוי חובה מצד הארבע כוסות, שהרי באמת ביארו הקרבן נתנאל ומחצית השקל, שהרא"ש הק' על הרי"ף שהלא מצינו שאפי' הפסק של חובה לא הוי היסיח הדעת, שהרי גבי עקרו רגליהן לילך לבית הכנסת דמיירי בכל ענין אפי' אין שהות ביום דחייב להפסיק, ואפי"ה לא הוי הפסקה, וא"כ מ"ש כאן גבי ארבע כוסות דאמרי' דהוי הפסקה, ועל פי מש"כ יש לומר שאנו סוברים שסברת הרי"ף הוא רק משום שהארבע כוסות גופייהו מחייבים הפסקה זו, ולפי"ז מיושבת קושיית הרא"ש.

ואולי יש ליישב מנהגינו גם לפי אידך טעם של הרי"ף, דיש לומר שאנו סוברים שרק כששניהם מצוות גמורות הוי כנמלך וצריך לברך על כל כוס וכוס, משא"כ כרפס לא הוי מצוה גמורה מדרבנן, אלא הוי רק תקנה ומנהג דרבנן.

ביאורים על הגדה של פסח

אמנם באמת יש לומר, שטעם מנהגינו, לא משום דפשיטא לן שברכת כרפס פוטר את המרור אלא מספקא לן. אולם א"א לומר שהספק הוא דדילמא קיי"ל כהרא"ש שאין מברכים בפה"ג על כוס וכוס, דהא למעשה אנו מברכים על כל כוס וכוס ואין חוששין שמא אינם צריכים ברכה, ורק איכא למימר שמספקא לן דדילמא מרור שאני מארבע כוסות ופטור מברכה ראשונה אפי' לפי הרי"ף.

א"נ י"ל שמספקא לן דילמא מרור הוא חלק מן הסעודה¹³ וממילא יש לברך ברכה אחרונה על כרפס ולא ברכה ראשונה על מרור, ודילמא לא הוי חלק מן הסעודה (ויש לברך ברכה אחרונה על כרפס) ויש לברך ברכה ראשונה על המרור, ולכן מדין ספק ברכות לקולא אין מברכים על מרור ברכה ראשונה, וגם לכתחילה אין אוכלים כזית של כרפס, כדי שלא נתחייב לברך ברכה אחרונה עליו לפי הצד שמרור אי"צ ברכה ראשונה. ולכאו' הראי' לזה שהוא רק מדין ספק ברכות, הוא, שהרי אנו נזהרים לכתחילה שלא לאכול כזית כרפס.

הנה איתא בכף החיים שמי שבשוגג בירך ברכת ענט"י על נטילה שלפני כרפס י"א שיאכל כזית בכרפס ואז חייב הוא בברכת ענט"י לפי כמה שיטות ולא יהא ברכתו לבטלה, אמנם עיין ס' הליכות שלמה שכתב שאין כדאי לעשות כן דא"כ הרי הוא מכניס עצמו לספק חיוב ברכה אחרונה על הכרפס. אמנם נלענ"ד שיש עיצה בזה, שיאכל תוך הסעודה עוד מעט ממאכל שברכתו בורא פרי האדמה ואינו בא מחמת הסעודה.

---

¹³ וכמו שהביא הביאור"ל שהגר"א סובר שאע"פ שמברך ברכה אחרונה על כרפס, מ"מ אינו מברך ברכה ראשונה על מרור משום שמיקרי בא מחמת הסעודה, ובביאור הדבר שמיקרי בא מחמת הסעודה, נראה שצריך לבאר שהוא משום שחובת מצוה מיקרי בא מחמת הסעודה. (דאלת"ה הא בוודאי לא הוי בא מחמת הסעודה.)

ביאורים על הגדה של פסח

סימן ו'

לקט הערות בענין מכירת חמץ

[א] הנה מבואר מדברי הקצו"ה ונתיבות סי' קצ"א סעיף א' ששטר קנין צריך להיות של המוכר, ועיין עוד בפ"ת סי' רל"ח ס"ק ב' שכן סובר נמי המשכנות יעקב. והעירו אחרונים שלפי זה יש לעיין איך מועיל הרבה משטרי מכירת חמץ שלנו שהרב כותב שטר בשליחות כל קהילתו והקהילה הם המוכרים, [וכן בשטר כתובה אם החתן לא עשה קנין על השטר לא יועיל להיות כמו שטר קנין – כן העיר הרה"ג ר' נפתלי נוסבוים שליט"א בס' קובץ שיעורים במשפט], ולכאן יש ליישב על פי השיטות שסברי שגם אחרים יכולים ליתן שטר בעד המוכר ומועיל מדין עבד כנעני, (עיין אולם המשפט שנסתפק בזה), ועיין עוד בספר שביבי אש (בסוף ספר סדר מכירת חמץ כהלכתו) סי' כ"ו.

[ב] בשו"ע חו"מ סי' קצ"א סעיף ג' מבואר שמהני לשון עבר להיות שטר קנין כגון אם כתב "שדי נתונה לך". וזהו דלא כשיטת הרא"ש וטור ששטרי דידן שטרי ראי' הם כיון דכתבינן לשון עבר. אמנם העירו האחרונים שלכאן המחבר סותר עצמו למש"כ בס"ו ס"ו סעיף י"ד שכתב שאם כתב "קני איהו" לא קנה, והטעם משום שיטת הרא"ש דשטרי דידן שטר ראי' הם, והערך לחם שם הק' סתירה זו.

ויש ליישב על פי השו"ת זרע אברהם (יצחקי, חו"מ סי' ח' צ"ג עמוד ד') שחילק בין לשון עבר דמהני (סי' קצ"א) ובין לשון הודאה דלא מהני (סי' ס"ו), וכתב שכן איתא במהרשד"ם (סי' רכ"ה). המשפט שלום העיר שלפי זה שטרות מכירת חמץ שלנו שטרי ראי' הם ולא שטרי קנין כיון דכתיבי בלשון הודאה וכדברי המהרשד"ם הנ"ל. אמנם יש להעיר שגם בשו"ת דבר למשפט סי' ט"ו הק' הקושי' הנ"ל והביא שני חילוקים אחרים א' שיש חילוק אם יש על השטר עדים או לא ב' דבסי' ס"ו דלא מהני מיירי שכתב להדי' שאינו אלא לראי'.

המשפט שלום העיר עוד על שטרות מכירת חמץ דבספר יהושע סי' ד' כתב דאע"ג שסתם לשון עבר הוי לשון שטר קנין אבל לשון "שמכרתי בסך כך" הוי לשון שטר ראי' כיון שהמכירה אזיל על הכסף.

[ג] כתב הביאור הלכה סי' תמ"ח ד"ה בדבר מועט שלענין מכירת חמץ א"א לומר לגוי שמוכר החמץ סתם, אא"כ שיאמר סך כך וכך בעד כך וכך או שיאמר כפי שישומו אותו פלוני או ג' בקיאי, אמנם בשו"ת דברי מלכיאל ח"ד סי' כ"ד אות נ"ב כתב שיכתוב בשטר מכירת חמץ "כפי שישומו ג' בקיאים שיבחר אנחנו החותמים למטה", שאם יכתבו סתם "ג' בקיאים" או "מי שנבחר אנחנו" אפשר שלא יבוא לידי בירור כי מי שירצה זה לא ירצה זה, ותבטל המכירה כי יתברר שלא היתה המכירה עם

ביאורים על הגדה של פסח

פיסוק דמים. ועיקר הערה זו כבר איתא בפ"ת חו"מ סי' י"ב אות ט'. ומצאתי בספר משפט הקנינים למכירת חמץ עמ' פ"ה שכתב שנוהגים לכתוב כמו דמשמע בביאור הלכה, ועיין. שוב מצאתי באג"מ או"ח ח"א סי' ק"נ שכתב שיש נוהגים לכתוב "כפי שישומו ג' בקיאים שיבררו ב' הצדדים" וכתב שבכל אופן הוא טוב ואין לפקפק בהמכירה.

[ד] הנה מנהג העולם למכור חמץ ע"י שליח (רב המוכר חמץ) והשליח מוכר החמץ לגוי בעד כל משלחיו, ואחד מן הקנינים שעושים הוא קנין כסף, והגוי נותן כסף להשליח, והשליח מקבל הכסף בשביל כל משלחיו. אמנם יש לעיין איך חל בזה הקנין כיון שהכסף לא הגיע ליד המשלח, ואי משום דין שליחות ששלוחו של אדם הוא כמותו, מ"מ כאן שהגוי נותן הכסף צריך לכאור' שיהא השליח בגדר שליח של הגוי שהרי כתב הנימו"י בשם הר"ן (בפ"ק דמציעא) הובא באחרונים, שצריך השליח להיות שליח של בעל הממון, דהיינו הנותן את הכסף, וכיון שאין שליחות לעכו"ם, א"כ לא יועיל בזה שהרב המוכר את החמץ קיבל הכסף מיד הגוי בשביל משלחיו, כיון דליכא בזה תורת שליחות. וכבר העיר ר' משולם איגרא הערה זו בספרו הלכות קבעות במכירת חמץ אות י'. וכתב שם שלא יועיל קנין כסף כשמוכר חמץ ע"י שליח אא"כ המשלח עומד שם באותו מעמד או שהכסף יגיע ליד המשלח. והוסיף, שכיון שרוב העולם אין מדקדקין בזה יותר טוב שלא למכור ע"י כסף.

בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' כ"ב אות ט"ו) כתב ליישב זה, שהכא במכירת חמץ שהכל יודעים שהמעות נשארים ביד השליח אין הקנין אלא מדין ערב, והיינו שהמשלח מקנה חמץ שלו להגוי כשהגוי יתן הכסף ליד השליח, והוי כאילו השליח אמר תן מנה לפלוני ואקנה אני לך. אמנם ר' משולם איגרא כבר נחית לזה, וכתב שאין לומר דהוי מדין ערב, שהרי מבואר מדברי תוס' מס' קידושין דף י"ט ד"ה אומר אדם שכל זמן שהמשלח לא דיבר עם הלוקח א"א להיות קנין כסף מדין ערב. ונראה שסברת הדברי מלכיאל הוא שאע"ג שבעלמא א"א להיות מדין ערב כשלא דיברו זה עם זה, מ"מ כאן שכל העולם יודעים שבדרך זה מוכרים חמץ הוי האומדנא כאילו דיברו זה עם זה, ועיין.

אמנם נלענ"ד שכל נידון זה באמת תלוי במח' אחרונים, ולפי דעת המחנ"א ליכא שום חסרון במכירת חמץ באופן זה. דהנה הנתייה"מ סי' רמ"ג ס"ק י' כתב שלפי הנימו"י א"א למכור חפץ לגוי ע"י שליח ויחול הקנין ע"י קבלת כסף של השליח, כיון שהשליח לא הוי שלוחו של בעל הממון, ואי משום שליחות הגוי, אין שליחות לעכו"ם, עיי"ש. אבל המחנ"א הל' שלוחין ושותפין סי' ד' ביאר בדעת הר"ן שרק במציאה והפקר סובר הר"ן שצריך שליחות של בעל הממון משום דהוי תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים אבל במכירה שפיר מהני. אמנם עיין מחנ"א הל' שלוחין ושותפין סי' כ"ג שלכאור' סתר משנתו בזה.

ביאורים על הגדה של פסח

ולענ"ד נ' שיש עיצה פשוטה לצאת מכל חשש ע"י שיכתבו בתוך שטר הרשאה שהמשלח מוכר חמצו לנכרי ע"י נתינת כסף להשליח (הרב המוכר את החמץ), ואז הוא כאילו דיבר להגוי שיתן הכסף להשליח, ויהני כמו ערב.

[ה] איתא בשו"ת משאת בנימן סי' מ"ג שאם אחד מכר חמצו לנכרי לפסח ואחר פסח קדמו אחר ולקחו מן הגוי, השני חייב להחזירו לראשון, ודבריו הובאו בט"ז ומג"א סי' תמ"ח. הנה הט"ז הביא שטעם המשאת בנימן משום מערופי' כהא דשו"ע חו"מ סי' קנ"ו סעיף ה' ברמ"א, אמנם עיין אג"מ או"ח ח"א סי' קמ"ח שהק' שא"א לומר שחייב השני להחזיר משום מערופי' שהרי אפי' אלו שדנים מערופי' מודים שאין מוציאין מידו, והכא מוציאין מיד השני. והמג"א ביאר שהטעם שמוציאין מיד השני הוא משום שמכירת החמץ לגוי הוא באופן שהמוכר משייר לעצמו שיור זה שאם ירצה העכו"ם אחר פסח למוכרו יהי' מוכרח למכור רק לו ולא לשום אדם אחר, ואעפ"כ אינו עובר משום בל יראה – כן ביאר האג"מ הנ"ל. והשו"ע הרב ביאר כן את דברי הט"ז, הביאו השער ציון ס"ק ס"ד, וכתב עליו השער ציון וז"ל "ומ"מ לענ"ד לא ברירא הדבר כ"כ להיתר מאחר ששייר לעצמו זכות בגוף החפץ וכו'". ועיין עוד מה שתמה האג"מ שם על המג"א.

בשו"ת חת"ס או"ח סי' קט"ו ביאר שהטעם שמוציאין מהשני הוא משום דין עני המהפך בחררה, אבל לכאור' דבריו תמוהים שהרי כתבו הפוסקים דלא קי"ל כר"ת שסובר שעני המהפך בחררה מוציאין מידו, והרי החת"ס עצמו בשו"ת חו"מ סי' ע"ט פסק שעני המהפך בחררה אין מוציאין מידו.

השער ציון ס"ק ל"א ביאר שהטעם שמוציאין מהשני הוא משום תקנת גאונים. והנה דין זה לא הובא בשום מקום בדברי הגאונים ולא בדברי הראשונים, אבל אעפ"כ ביאר השער ציון שיש בזה משום תקנת גאונים, ועיין.

ביאורים על הגדה של פסח

סימן ז'

דברים שבאו בקצרה

בענין המקור לחיוב שמחה בפסח ובראש השנה

הנה כתוב בפ' ראה (ט"ז י"ב) וזכרת כי עבד היית במצרים, ובספרי דרש מכאן שכל שנוהג בעצרת נוהג בפסח וחג, ועין תוס' במס' חגיגה דף ח. ד"ה ושמחת דיליף מדברי הספרי כאן שיש חיוב שמחה גם בפסח, (שהרי לא כתיב שמחה בפסח בהדיא). ועיין בטורי אבן עמ"ס חגיגה דף ו' שהביא מיראים שכתב שני דרשות אחרות למילף שיש חיוב שמחה בפסח, או מדרשה ט"ו ט"ו מחג הסוכות או מדכתיב שלש רגלים תחוג לי בשנה למדנו שיש מצות חגיגה בפסח ומדכתיב ושמחת בחגיך י"ל כל מקום שיש חגיגה יש שמחה. (עיי"ש עוד בטו"א שמקשה על כל הדרשות ומסיק בצ"ע.)

והעירוני הרה"ג ר' יעקב א. הכהן פארכהיימר שליט"א שהמשנ"ב בסי' תקצ"ז סעק"א הביא דרשה אחרת, המשנ"ב כתב שכל שנקרא מועד וחג נכלל בפסוק ושמחת בחגיך, אמנם המשנ"ב לא הביא מקור לדבריו. ובעזה"י מצאתי מקור לדברי המשנ"ב, דאיתא בשו"ת גאוני מזרח ומערב סי' פ"א וז"ל "וא"ת אין כתוב שמחה כלום אתה יכול להוציא פסח מכלל חג הרי כבר נאמר בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא עוד אלא שפתח בו הכתוב תחילה ואמרו חכמים ושמחת בחגך ולא באשתך ואלו הן חגך אותן המפורשים בענין הזה שלש פעמים ולא עוד אלא שאפי' בר"ה אסור לכנוס מפני שהוא בכלל המועדות שהרי אומרים בה בין בתפילה בין בקידוש היום מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון וכו'."

בענין תענית בכורים בערב פסח

איתא בטור סי' ת"ע, דהא דאיתא במס' סופרים שהבכורות מתענים בערב פסח, הטעם הוא זכר לנס שניצלו ממכת בכורות. והביא בשם האבי עזרי שמ"מ גדול הבית אין צריך להתענות אע"פ שבהם היתה המכה, דלא מחמרינן כולי האי. הנה ראיתי מובא שהרה"ג ר' שלמה זלמן זצ"ל הק' מדוע מי שהוא בכור עכשיו צריך להתענות, לכאן רק צאצאי צאצאיהם של הבכורות שהיו אז ראויים להתענות, כי רק הם היו צריכים למות בליל פסח. עוד יש לשאול למה מתענים זכר לנס, לכאן ה"י ראוי להם לעשות יו"ט זכר לנס. ואולי יש לומר דמכיון שהנס אירע בליל ט"ו שהוא יו"ט, לכן לא ראו

ביאורים על הגדה של פסח

לנכון לתקן יו"ט, דבלא"ה יו"ט הוא, ולכן תקנו לעשות זכר הנס באו"א, והוא ע"י מנהג להתנהג כמו שנהגו בני"י במצרים, שכמו שבזמן יציא"מ התענו כל הבכורות (כמבואר ברבינו יונה ריש מס' ברכות), כמו כן עכשיו יתענו כל הבכורות של עכשיו, וע"י שאנו מראים שמתעורר הבחינה שנעשית בזמן ההוא שהי' קטרוג על הבכורות ביחד עם ההצלה יש פרסומי ניסא מעליא על הנס שנעשה, ולפי"ז החיוב פרסומי ניסא הוא על כל ישראל ורק שמתקיים ע"י הבכורות שמתענים. ואולי יש להשוות זאת עם דברי הכל בו סי' ס"ב שכתב שתענית אסתר הוא זכר לתענית שגזרה אסתר בימי המן, והוא תענית של שמחה, וה"נ התענית בער"פ הוא תענית של שמחה שהרי הוא בגדר פרסומי ניסא, וכדנתבאר.¹⁴

בענין מי ששכח לאכול אפיקומן

הנה איתא בסי' תע"ז סעי' ב' שמי ששכח לאכול האפיקומן וכבר בירך ברכהמ"ז ושתה כוס שלישי, אם אכל כזית מצה שמורה תוך הסעודה לא יאכל האפיקומן, כדי שלא יצטרך לברך ברכהמ"ז עוד פעם, משום שאז יצטרך לברך ברכהמ"ז על הכוס והו"ל מרבה על הכוסות. והנה מקור השו"ע היא ההגהות מימוני בשם הסמ"ק, ועיין במג"א בשם הסמ"ק וכן פסק המשנ"ב, שכל זה הוא רק לפי הסוברים שצריך לברך ברכהמ"ז בכל השנה על הכוס אבל לדידן שכל השנה אין נוהגין לברך ברכהמ"ז על הכוס, יאכל האפיקומן רק שיברך ברכהמ"ז שלא על הכוס. אמנם עיין ספר האורה וכל בו שכתבו באופן אחר, שא"א לברך עוד פעם ברכהמ"ז, משום שבליל פסח ברכהמ"ז טעונה כוס, ולכן אם יצטרך לברך עוד פעם ברכת המזון נמצא שמוסיף על הכוסות. ומשמע מדבריהם שאופן התקנה היתה שאע"פ שבכל השנה אין ברכהמ"ז טעונה כוס, מ"מ בליל פסח תקנו שברכהמ"ז טעונה כוס, וממילא א"א לברך ברכהמ"ז שלא על הכוס. (ונראה שיש לבאר שיסוד המח' הוא, האם ד' כוסות ארבע כוסות של ברכה או ארבע כוסות של שתי', שאם יסוד תקנת ארבע כוסות הוא ארבע כוסות של ברכה, א"כ בהכרח תקנתם היתה שבלילה זה ברכהמ"ז טעונה כוס.)

---

¹⁴ שוב מצאתי קרוב למש"כ בהגדש"פ וענפיה ארזי אל, עפ"י דברי הבאר יוסף, עיי"ש.